

ISSN: 2181-9416

YURIST AXBOROTNOMASI

ВЕСТИНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

HUQUQIY, IJTIMOIIY, ILMIY-AMALIY JURNAL

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

АБДУРАХМАТОВА Камола Муроджон қизи

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси таянч докторанти

E-mail: magic_star@bk.ru

ҚУРИЛИШНИ НАЗОРАТ ҚИЛИШ ВА АМАЛГА ОШИРИШДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШГА ОИД ХАЛҚАРО ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАР ВА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИ ТАҲЛИЛИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): АБДУРАХМАТОВА К.М.
Қурилишни назорат қилиш ва амалга оширишда коррупцияга қарши курашишга оид
халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар ва хорижий давлатлар қонунчилиги таҳлили // Юрист
ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2025) Б. 162–171.

4 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2025-2-15>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада қурилишни назорат қилиш ва амалга оширишда коррупцияга қарши курашиш бўйича халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар ва қурилиш соҳасида коррупцияга қарши кураш борасидаги халқаро ташкилотлар ва ташаббуслар, уларнинг қурилиш саноатига тегишли асосий жиҳатлари, шунингдек, хорижий давлатларнинг қурилиш соҳасидаги коррупциявий жиноятларга қарши курашиш амалиёти, хусусан, Буюк Британия, Германия ва Хитой Халқ Республикаси қонунчилигининг асосий нормалари таҳлил қилинади. Буюк Британияда қурилишда корпоратив коррупция жинояти учун жавобгарликка алоҳида эътибор қаратилганлиги, Германияда коррупцияга йўл қўйган пудратчи ташкилотларни давлат шартномаларидан четлаштириш ва коррупциявий ҳуқуқбузарликлар учун жиноий жавобгарлик каби чоратadbирлар муҳокама қилинади. Хитойда мансабдор шахслар томонидан ер ресурсларини суиистеъмол қилиш ҳолатлари учун белгиланган жавобгарлик чоралари кўриб чиқилади. Мақолада қурилиш соҳасида коррупция хавфларини камайтиришга қаратилган халқаро тавсиялар ва механизмлар таҳлил қилинган. Шу билан бирга, хорижий тажриба асосида миллий қонунчиликни такомиллаштириш, назорат тизимларини мустаҳкамлаш ва самарали ҳуқуқни қўллаш амалиётини шакллантириш зарурлиги таъкидланади.

Калит сўзлар: қурилиш, қурилиш назорати, коррупция, халқаро ҳужжатлар, коррупциявий жиноятлар, жиноий жавобгарлик.

АБДУРАХМАТОВА Камола

Докторант Правоохранительной академии

E-mail: magic_star@bk.ru

АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ ДОКУМЕНТОВ И ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН ПО ВОПРОСАМ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В СФЕРЕ СТРОИТЕЛЬНОГО КОНТРОЛЯ И РЕАЛИЗАЦИИ СТРОИТЕЛЬСТВА

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются международно-правовые документы по противодействию коррупции в сфере надзора и осуществления строительства и международные организации и инициативы по противодействию коррупции в строительной сфере, их основные аспекты, актуальные для строительной отрасли, а также практика зарубежных стран по противодействию коррупционным преступлениям в строительной сфере, в частности, основные нормы законодательства Великобритании, Германии и Китайской Народной Республики. Отмечается, что Великобритания уделяет особое внимание ответственности за преступление корпоративной коррупции в строительстве, а в Германии применяются

такие меры, как исключение коррумпированных подрядных организаций из государственных контрактов и уголовная ответственность за коррупционные правонарушения. В Китае рассматриваются меры ответственности, установленные за случаи нецелевого использования земельных ресурсов должностными лицами. В статье анализируются международные рекомендации и механизмы, направленные на снижение рисков коррупции в строительной сфере. При этом подчеркивается необходимость совершенствования национального законодательства, укрепления систем контроля и формирования эффективной правоприменительной практики на основе зарубежного опыта.

Ключевые слова: строительство, строительный контроль, коррупция, международные документы, коррупционные преступления, уголовная ответственность.

KAMOLA Abdurakhmatova

Doctoral student of the Law Enforcement Academy

E-mail: magic_star@bk.ru

ANALYSIS OF INTERNATIONAL LEGAL DOCUMENTS AND LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES REGARDING THE FIGHT AGAINST CORRUPTION IN CONSTRUCTION CONTROL AND IMPLEMENTATION

ANNOTATION

This article analyzes international legal instruments on combating corruption in the supervision and implementation of construction and international organizations and initiatives on combating corruption in the construction sector, their main aspects relevant to the construction industry, as well as the practice of foreign countries in combating corruption crimes in the construction sector, in particular, the main norms of the legislation of Great Britain, Germany and the People's Republic of China. The fact that Great Britain pays special attention to liability for the crime of corporate corruption in construction, and in Germany, measures such as the exclusion of corrupt contracting organizations from state contracts and criminal liability for corruption offenses are discussed. In China, liability measures established for cases of misuse of land resources by officials are considered. The article analyzes international recommendations and mechanisms aimed at reducing the risks of corruption in the construction sector. At the same time, the need to improve national legislation, strengthen control systems and form effective law enforcement practices based on foreign experience is emphasized.

Keywords: construction, construction control, corruption, international documents, corruption crimes, criminal liability.

Курилишни назорат қилиш ва амалга оширишда коррупцияга қарши курашишга оид халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар ва хорижий мамлакатлар тажрибасини таҳлил этиш, унинг илғор жиҳатларини миллий қонунчилик ва амалиётга жорий қилиш бугунги кунда алоҳида аҳамиятга эга. Зеро, дунё давлатларининг аксариятида қурилиш соҳасида коррупцияни олдини олиш жамият ва давлат олдида турган муҳим вазифалардандир.

Бу ҳусусда Transparency International (TI) раиси Питер Эйген Глобал Коррупция ҳисоботи [1] 2005ни эълон қилар экан, “Йирик давлат лойиҳаларидаги коррупция барқарор ривожланиш йўлидаги қўрқинчли тўсиқдир [2]”, дея таъкидлаган эди.

Хорижий давлатлар қурилиш соҳасидаги коррупцияга қарши курашишда бир қатор ҳуқуқий меъёрлар ва асосларга таянади, уларни шу жумладан коррупцияга қарши қонунлар, халқаро конвенциялар ва илғор тажрибаларга ажратиш мумкин.

Чунки коррупцияга қарши кураш нафақат ички сиёсат ва қонунлар, балки халқаро ҳужжатлар, глобал шартномалар ва илғор халқаро тажрибаларга асосланади.

Курилиш соҳасида коррупцияга қарши кураш бўйича олиб борилган тадқиқотлар, айниқса, институционал ҳисобдорлик ва шаффофликнинг муҳимлигини кўрсатади. Соҳаил ва Савилл бу соҳада ҳисобдорлик механизмларининг, кодификация қилинган этик принциплар ва

тендер юритишда шаффофликнинг муҳимлигини таъкидлашади [3]. Гундуз ва Ӗндер Туркия қурилиш саноатидаги ички назорат тизимларининг заифлиги коррупция хавфини оширганлигини далиллашган [4]. Австралияда эса Хартлей Миллий амалиёт коди орқали профессионал этик меъёрларни жорий қилиш ва мониторинг тизимларини кучайтириш зарурлигини кўрсатади [5]. Ховкинс ва ва Макиттрик эса COST (Construction Sector Transparency Initiative) каби шаффофлик ташаббусларини илгари суриб, инфраструктурани мустақил мониторинг асосида очиқ маълумот билан таъминлаш йўллариини таклиф қилади [6].

Қурилиш соҳасидаги тадқиқотчилар томонидан коррупция ҳолатларининг олдини олиш бўйича жиддий саъй-ҳаракатлар амалга оширилган бўлса-да, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, Жаҳон банки, Transparency International, Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (OECD), Глобал инфратузилма коррупцияга қарши кураш маркази (GIACC) ва бошқа таниқли халқаро ташкилотлар қурилиш соҳасида тўғридан-тўғри ёки билвосита коррупцияга қарши курашда фаол рол ўйнайди.

Коррупцияга қарши кураш бўйича асосий халқаро ҳуқуқий ҳужжатлардан бири Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши Конвенциясидир (UNCAC) [7]. 2003-йилда қабул қилинган ушбу шартнома коррупцияга қарши кураш бўйича ягона қонуний кучга эга, глобал ҳужжатдир. UNCAC коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш, халқаро ҳамкорликни ривожлантириш, давлат ишларида ҳалоллик ва жавобгарликни оширишга эътибор қаратади. UNCACнинг қурилиш саноатига тегишли асосий жиҳатлари қуйидагилар:

Турли хил коррупцион хатти-ҳаракатларни жиноийлаштириш: UNCAC қурилиш соҳасида долзарб бўлиши мумкин бўлган порахўрлик, ўзлаштириб олиш, мансабни суистеъмол қилиш ва ноқонуний бойиш каби кенг кўламли коррупцион ҳаракатларни жиноий жавобгарликка тортади.

Активларни тиклаш: Конвенция коррупциядан олинган активларни ундириш қоидаларини ўз ичига олади, бу маблағлар кейинги коррупцияни молиялаштириш учун ишлатилмаслигини таъминлаш учун жуда муҳимдир.

Халқаро ҳамкорлик: UNCAC коррупцияга қарши кураш бўйича халқаро ҳамкорликни, жумладан, экстрадиция, ўзаро ҳуқуқий ёрдам ва маълумотлар алмашишни рағбатлантиради, бу қурилиш соҳасидаги коррупцияни тергов қилиш ва таъқиб қилишда қимматли бўлиши мумкин.

Профилактика чоралари: UNCAC давлатларни коррупциянинг олдини олиш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишга ундайди, масалан, ҳуқуқий ва институционал асосларни мустаҳкамлаш, шаффофлик ва жавобгарликни рағбатлантириш ва маълумот тарқатиш механизмларини яратиш.

Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (OECD)нинг порахўрликка қарши конвенцияси халқаро бизнес операцияларида хорижий давлат амалдорларининг порахўрликларини жиноий жавобгарликка тортади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Халқаро тижорат операцияларида коррупция ва порахўрликка қарши декларацияси халқаро операцияларда пора олишни тақиқловчи қонунларни қабул қилиш ва амалга оширишни талаб қилади.

Демак, UNCAC ва бошқа халқаро ҳужжатлардан қурилиш соҳасидаги коррупцияни бартараф этишда қандай фойдаланиш мумкин:

Коррупцияга қарши чора-тадбирларни амалга ошириш: Давлатлар UNCACдан коррупцияга қарши қонунлар ва сиёсатларни қабул қилиш ва амалга ошириш учун намуна сифатида фойдаланишлари мумкин.

Институтларни мустаҳкамлаш: Давлатлар коррупцияга қарши кураш бўйича агентликлар ва бошқа тегишли институтларнинг самарадорлигини оширишга ҳаракат қилишлари мумкин.

Ошкоралик ва жавобгарликни рағбатлантириш: Давлатлар давлат харидлари ва қурилиш лойиҳаларида шаффофликни таъминлаш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириши мумкин.

Халқаро ҳамкорлик: Давлатлар коррупция ҳолатларини тергов қилиш ва таъқиб қилиш, шунингдек, илғор тажриба ва техник ёрдам алмашиш учун бошқа мамлакатлар билан ҳамкорлик қилиши мумкин.

Хусусий сектор иштироки: Қурилиш соҳасидаги корхоналар коррупциянинг олдини олиш учун ахлоқ қоидалари ва ахлоқий амалиётларни қабул қилишга ундашлари мумкин.

Моҳиятан, UNCAC ва бошқа халқаро ҳужжатлар қурилиш соҳасида коррупцияга қарши курашиш учун кенг қамровли асос яратади, бунда унинг олдини олиш, ҳуқуқбузарликларни қўллаш ва халқаро ҳамкорликка урғу беради.

Қисқача қилиб айтганда, қурилиш соҳасида коррупцияга қарши курашишга қаратилган муҳим глобал шартнома ва кўрсатмалар сифатида санаб ўтилган OECD порахўрликка қарши конвенцияси – хорижий мансабдор шахсларнинг порахўрликларини жиноят деб ҳисоблашга асосий эътиборни қаратса, БМТнинг коррупцияга қарши конвенцияси – профилактика сиёсати, активларни қайтариб олиш, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларини мувофиқлаштириш чораларини таъкидлаб ўтади, Жаҳон банкининг харидлар бўйича кўрсатмалари – Молиялаштирилган лойиҳаларда мажбурий шаффофлик ва ахлоқ қоидалари риоя этилишини қайд этса, FIDIC шартномалари (2022 йилги янгиланишлар) – Коррупцияга қарши кураш ва аудит бўйича қатъий қоидаларни ўз ичига олади, ИСО 37001 - Порахўрликни бошқариш тизимларини – энг яхши жаҳон амалиётларини жорий қилиш учун сертификатланган стандартларни таклиф этади.

Бундан ташқари, қурилиш соҳасидаги коррупцияга қарши кураш борасида қатор халқаро ташкилотлар ва ташаббусларни ҳам қайд этиб ўтиш зарур.

Қурилиш ва муҳандислик соҳасида халқаро даражадаги коррупцияга қарши кураш бўйича бир қанча ташаббуслар қаторида қуйидагиларни санаб ўтиш мумкин:

Жумладан, *Transparency International* [8] коррупцияни идрок этиш индекси ва пора тўловчилар индексини нашр этади ва яхши амалиётлар ва қонунларга риоя қилиш воситаларини тарғиб қилиш учун бошқа ташкилотлар билан ҳамкорлик қилади.

Бутунжаҳон муҳандислик ташкилотлари федерацияси – The World Federation of Engineering Organizations (WFEO) [9] муҳандисларга коррупцияга қарши чиқиш ва фуқаролик жамияти ва бизнес бирлашмаларини маҳаллий коррупцияга қарши саъй-ҳаракатларга жалб қилиш имконини берадиган дастурга эга.

World Justice Project – Жаҳон адолат лойиҳаси [10]. Ушбу ташкилот асосий эътиборни қурилиш соҳасида коррупцияга қарши курашиш учун ўқитиш ва таълимга қаратади.

The Global Infrastructure Anti-Corruption Centre (GIACC) [11] – **Глобал инфратузилма коррупцияга қарши кураш маркази** қурилиш лойиҳаларида коррупциянинг олдини олиш ва аниқлаш учун **Project Anti-Corruption System (PACS)** [12] – лойиҳанинг коррупцияга қарши кураш тизими дастурини ишлаб чиққан бўлиб, у лойиҳанинг турли босқичлари ва иштирокчилари учун коррупцияга қарши мажбуриятлар, мустақил мониторинг, тегишли текширув, шаффофлик ва тренинглар каби турли модулли тизимларни таклиф этади.

International anticorruption academy (IACA) [13] – **Халқаро антикоррупция академияси** коррупцияга қарши курашиш учун таълим, ўқитиш ва техник ёрдам кўрсатишга эътибор қаратади.

United Nations Global Compact (UNGC) [14] – **Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Глобал Шартномаси**. БМТнинг ушбу ташаббуси коррупцияга қарши биргаликда курашишда

компанияларга ёрдам бериш учун коррупцияга қарши жамоавий ҳаракатлар бўйича ўқув китобини нашр этди.

Хусусан, мазкур шартноманинг ўнинчи тамойилида “Бизнеслар коррупциянинг барча кўринишларида, шу жумладан товламачилик ва порахўрлик билан курашишлари керак” деб таъкидланади [15]. Ушбу ташаббус корхоналарни коррупциянинг барча кўринишларида, жумладан, қурилиш соҳасида ҳам бартараф этиш сиёсати ва дастурларини ишлаб чиқишга чақиради.

Шунингдек, *Transparency International*нинг ҳалоллик пакти: давлат шартномаларида, жумладан, қурилиш лойиҳаларида коррупциянинг олдини олиш воситаси бўлган Integrity Растни ишлаб чиқди. Унда давлат органлари ва тендер иштирокчилари ўртасида порахўрлик ва тил бириктиришни тақиқловчи келишувлар мавжуд [16].

Бндан ташқари, бу борада *The ICC (International Chamber of Commerce)* [17] – *Халқаро Савдо Палатаси* Коррупцияга қарши кураш қоидаларининг 2023 йилги нашрида ички ва ташқи маълумот тарқатиш каналлари ҳуқуқбузарликларни фош этиш ва олдини олишда муҳим рол ўйнашини эътироф этиб, ҳисобот бериш механизмларини яратишга имкон берувчи қоидаларни кучайтиради. Янги қоидалар, шунингдек, корхоналарга таъминот занжирларида етказиб берувчилар ва агентлар томонидан юзага келадиган коррупция ва бошқа хавфларни бошқаришда ёрдам бериш учун учинчи томон иштироки ва бошқаруви бўлимини кучайтиради. ICC Коррупцияга қарши кураш қоидалари биринчи марта бизнеснинг масъулиятли хулқ-атворини рағбатлантиришни талаб қилади, чунки корхоналардан нафақат қонунларга риоя қилиш ва коррупцияга қарши курашиш, балки “зарарсиз яхшилик қилиш” мақсадини рағбатлантиришни қамраб олади [18].

ИССнинг коррупцияга қарши моддаси коррупциянинг олдини олиш ва томонлар ўртасидаги ишончни сақлаш учун тижорат шартномаларига киритилиши мумкин бўлган Коррупцияга қарши бандни таклиф қилади, хусусан унинг 10-моддаси ҳар бир корхона корхонанинг ишбилармонлик муҳитида дуч келадиган хатарларни вақти-вақти билан ўтказиладиган баҳолаш натижаларига кўра корхонанинг муайян шароитларига мослаштирилган ва коррупция ва тадбиркорлик маданиятини тарғиб қилишнинг олдини олиш ва аниқлаш мақсадида самарали корпоратив мувофиқлик дастурини амалга ошириши кераклиги таъкидлайди [19].

Бундан ташқари, Халқаро савдо палатасининг корхоналарда манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш бўйича кўрсатмалари манфаатлар тўқнашуви бўйича аниқ сиёсатни амалга ошириш ва ходимлардан бундай вазият юзага келиши биланоқ ўз менежери ёки мувофиқлик бўйича мутахассисга манфаатлар тўқнашуви ҳақида дарҳол хабар беришларини талаб қилиш, аниқ ички алоқа ва манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш бўйича тренинглар, компания раҳбарияти ахлоқий кадриятларга ва қонуний талабларга қатъий риоя қилишларини ва ҳар қандай қонунбузарлик ёки номувофиқлик интизомий жазога олиб келиши мумкинлиги ҳақида хабар бериш чораларини тавсия қилади [20].

CIECI (Construction industry ethics & compliance initiative) – *Қурилиш саноати этикаси ва мувофиқлик ташаббуси* самарали ахлоқ ва бизнес хулқ-атвори дастурини яратиш ва қўллаб-қувватлаш режасида қурилиш ташкилотларининг раҳбарлари ўрнатилган кўрсатиш, ходимлар компаниянинг ахлоқий меъёрларини тушунишларини таъминлаши, ходимларни компания сиёсатига риоя қилишга, саволлар ва коррупция хавфларни билдиришга ундайдиган маданиятни яратиш, пайдо бўлган хавфларга тўғри ва тезкор жавоб бериш, ходимлар одоб-ахлоқ кодексининг нусхасини олишларини таъминлаш, ходимларнинг талабга мувофиқ ўқитилиши ва сертификатланишини таъминлаш учун жавобгар бўлиши кераклигини таъкидлайди [21].

Partnering Against Corruption Initiative (PACI) of World Economic Forum - Жаҳон иқтисодий форумининг Коррупцияга қарши ҳамкорлик ташаббуси таъминлари коррупциянинг барча кўринишларига тоқат қилмаслик, ахлоқий хулқ-атвори рағбатлантирадиган ва ижобий қўллаб-қувватлайдиган ички мажбуриятни шакллантириш, ташкилот манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар давомида шаффофликни таъминлаш, тарафлар фаолият юритадиган ва ўз бизнесларини амалга оширадиган юрисдикцияларда амалдаги қонунлар ва қоидаларга риоя қилиш ва бизнес ҳамкорларни ушбу ахлоқий меъёрларга риоя қилишга ундашни назарда тутати [22].

Хулоса қилиб айтганда, қурилиш ва муҳандислик соҳасида коррупцияга қарши халқаро ташаббусларнинг ўзига хос жиҳати лойиҳалар, хусусан, давлат харидлари соҳасида шаффоф ва очиқ шартномалар, мустақил назорат тизимини жорий этиш, коррупцияга қарши коллектив ҳаракатлар, қурилиш саноатининг коррупцияга қарши ўзига хос стандартлар ва амалиётларни ўрнатиш ва қўллаш, профилактика ва ахлоқий хулқ-атвори ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилганлиги ҳисобланади.

Умуман олганда мазкур ташаббуслар қурилиш лойиҳаларини режалаштириш ва харид қилишдан тортиб то бажариш ва яқунлашгача бўлган бутун даврда шаффофлик, жавобгарлик ва ахлоқий хулқ-атвори тарғиб қилишга қаратилган.

Ҳозирги кунда жаҳондаги кўплаб давлатларда қурилиш соҳасидаги коррупциявий жиноятларга қарши курашиш амалиёти йўлга қўйилган. Чунки мазкур турдаги жиноятлар давлатнинг сиёсий, иқтисодий хавфсизлигига ҳамда қурилиш объектларининг сифати ва мустақамлигига таҳдид солади. Бу таҳдидлар ўз навбатида ушбу жиноятларга қарши курашиш чораларини кўришни тақазо этади.

Хорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш қурилиш соҳасидаги коррупциявий жиноятларга жавобгарлик чоралари турли давлатларда ўзига хос хусусиятга эга эканлигини кўрсатади. Жумладан, Буюк Британиянинг коррупцияга қарши кураш қонуни қурилишда корпоратив коррупция жинояти учун жавобгарликка алоҳида эътибор қаратилганлиги билан ажралиб туради.

Зотан, Буюк Британиянинг 2011-йил 1-июлда кучга кирган “Пора тўғрисидаги қонуни” 2010 (“Bribery act 2010”), дунёдаги коррупцияга қарши энг жиддий қонунчилик деб топилган [23].

Пора бериш тўғрисидаги қонун Буюк Британияда ёки хорижда, давлат ёки хусусий секторда амалга оширилган операцияларни қамраб олади.

Ушбу қонуннинг энг муҳим жиҳатларидан бири шундаки, компаниялар ва ширкатлар, шунингдек, порахўрликнинг олдини ололмаганликлари учун тижорат ташкилотлари порахўрликнинг олдини олиш учун тегишли тартиб-қоидалар мавжудлигини исботлай олмасалар, қаттиқ жиноий жавобгарликка тортиладилар [24].

Яъни қонун билан порахўрликнинг олдини олмаслик учун корпоратив жавобгарлик белгиланган бўлиб, тижорат ташкилотлари, агар улар ёки унга алоқадор шахс бизнес ёки бизнес афзалликларини қўлга киритиш ёки сақлаб қолиш учун порахўрликка қўл урса, жиноий жавобгарликка тортилиши мумкин.

Агар тижорат ташкилотига алоқадор шахс тадбиркорлик ёки тижорат ташкилоти учун ишбилармонлик афзалликларини қўлга киритиш ёки сақлаб қолиш мақсадида шахсга пора берган бўлса, у ҳолда ташкилот “Порахўрлик тўғрисида”ги қонунга мувофиқ ҳуқуқбузарликда айбдор бўлиши мумкин ва чекланмаган миқдорда жаримага тортилиши мумкин. Бундан Британия ҳукуматининг мақсади шундаки, Буюк Британияда рўйхатга олинган орган (ёки Буюк Британияда тузилган шериклик), агар у қандай фойда олишидан қатъи назар, тижорат

фаолияти билан шуғулланса, “бизнесни юритиш” таърифи остида жавобгарликка тортилади. Тижорат ташкилоти Буюк Британияда рўйхатдан ўтган ёки ташкил этилган бўлиши шарт эмас, шунингдек, жиноят Буюк Британияда содир бўлиши шарт эмас: у Буюк Британияда ўз бизнесининг бир қисмини ёки бир қисмини олиб борган бўлса ҳам жиноят субъекти бўлиши мумкин.

Юқорида таъкидланганидек, агар тижорат ташкилоти порахўрликнинг олдини олиш бўйича “адекват тартиб-қоидалар” мавжудлигини исботлай олсагина қонуний ҳимояга эга бўлади. Корпорация томонидан порахўрликнинг олдини олиш бўйича тегишли тартиб-қоидалар мавжуд бўлмаса, корпорацияга алоқадор шахс порахўрликда айбланса, бу “Порахўрлик тўғрисида”ги қонуннинг 7(2) бўлимидаги ҳимоядан фойдалана олмаслигини англатади.

Қонуннинг яна бир ўзига хос жиҳати шундаки, қонун порахўрлик қаерда содир бўлишидан қатъи назар, Буюк Британия фуқаролари ва ташкилотларига нисбатан қўлланилади. Бу, шунингдек, Буюк Британия фуқароси бўлмаган шахслар ёки ташкилотларга, агар улар Буюк Британия билан алоқаси бўлса, яъни, Буюк Британияда бизнес юритиш ёки Буюк Британияда порахўрлик келишувининг бир қисми бўлса ҳам амал қилади.

Коррупциявий жиноятлар экстратерриториал жиноят эканлиги, хусусан, давлатимизга қурилиш соҳасига кенг қўламли инвестициялар жалб этилаётган, хорижий ташкилотлар улушлигида қурилиш ишлари олиб борилаётганлиги инобатга олган ҳолда ушбу ҳуқуқни қўллаш амалиётни жиноят қонунчилигимизда акс эттириш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Бу борада Коррупцияга қарши кураш бўйича Истанбул ҳаракат режаси доирасидаги мониторингнинг 4-босқичи раунди якунлари бўйича Ўзбекистонга тавсияларнинг 32-тавсияси 3,4-бандларида ҳам Жиноят кодексида бошқа давлат ҳудудида содир этилган коррупция жиноятлари тўғрисидаги ишлар бўйича а) Ўзбекистон фуқаросига ёки Ўзбекистон давлатига нисбатан тегишли мезонларни белгилаган ҳолда; б) чет ел фуқаролари ёки фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан Ўзбекистон фуқаролари билан ҳамкорликда содир этилган бўлса Ўзбекистоннинг юрисдикциясини белгилаш, шунингдек, хорижий мансабдор шахсларнинг порахўрлик ва бошқа коррупция жиноятлари бўйича ишлар бўйича универсал юрисдикцияни белгилаш, хусусан, жиноят содир этган шахснинг фуқаролигидан ёки содир этилган жойдан қатъи назар, бундай жиноятлар бўйича юрисдикцияни белгилаш имкониятини кўриб чиқиш тавсия этилган [25].

Таҳлилларга асосланган ҳолда қайд этиш лозимки, аксар хориж илмий адабиётлари ва қонунчилиги коррупцияга қарши курашишда аввало қурилиш компанияларининг ички ахлоқий муҳитининг муҳим аҳамиятини таъкидлайди. Чунки қурилиш майдончалари ҳар қадамда қимматбаҳо материаллар, асбоблар ва жиҳозларга эга бўлганлиги сабабли ўғирлик учун доимий нишон бўлиб келган.

Бунга мисол сифатида Буюк Британиянинг қурилиш лойиҳаларининг хавфсизлиги назорат қилиш бўйича онлайн иловани яратган Bouwatch компанияси томонидан ўтказилган “Кўринмас таҳдидлар: 2024 йилги қурилиш жиноятлари индекси” сўровномасида иштирок этган 500та қурилиш майдончаси ишчиларидан учдан икки қисми (62%) сўнгги йилда (2023) жиноят ҳолати ўсганини тасдиқлаган. Респондентларнинг тахминан 70 фоизи йилига камида бир марта воқеа жойида ўғирлик гувоҳи бўлганликларини тасдиқлаган ва бешдан бир қисми (19%) буни бир неча ойда бир марта бошдан кечиришларини айтишган. Ажабланарлиси шундаки, ҳар уч кишидан бири уларга “юк машинаси орқасидан нарсаларни сотиш” истагида бўлган одамлар мунтазам равишда мурожаат қилишганини билдиришган [26].

Шунинг учун ҳам қурилиш ташкилотларида ходимларнинг маънавиятини мустаҳкамлаш коррупцияга қарши курашда муҳим аҳамиятга эга. Кучли маънавият билан таъминланган ижобий ва ахлоқий иш муҳити коррупцион амалиётлардан тўхтатувчи восита бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, ходимларнинг маънавиятини мустаҳкамлаш коррупцияга қарши курашда муҳим стратегия ҳисобланади. Ижобий ва ахлоқий иш муҳити ҳалоллик маданиятини ривожлантиради, пировардида қурилиш ташкилоти ва бутун саноатни коррупциянинг зарарли таъсиридан ҳимоя қилишга ёрдам беради.

Ўрганишлар шуни кўрсатадики, халқаро тажрибада хорижий давлатларнинг айрим жиноий кодексларининг ижобий жиҳатларидан бири коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг алоҳида бўлим (боб)га ажратилганлигидир. Ёки алоҳида моддада қурилиш соҳасидаги жиноят учун жавобгарликни белгиланганидир.

Мисол учун, Молдова Республикасининг жиноят кодексида паст сифатли қурилиш учун жиноий жавобгарлик белгиланган бўлиб, сифатсиз, тугалланмаган ёки режалаштирилган талабларга жавоб бермаган ҳолда қурилиш ишлари олиб борилганлиги учун қурилиш ташкилотлари раҳбарлари, қурилиш объектлари раҳбарлари ва қурилишни назорат қилувчи масъул мансабдор шахсларнинг жавобгарлигини белгилайди ва бундай ҳаракатлар шахснинг ўлимига сабаб бўлса, 5 йилдан 10 йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади ва муайян фаолият ёки юридик шахснинг тугатилишини назарда тутаяди [27].

Иқтисодий жиҳатдан кучли ривожланган айрим Ғарб давлатларининг тажрибасини ўрганиш шуни кўрсатадики, ушбу мамлакатларда қурилиш соҳасида порахўрлик, фирибгарлик ва бошқа коррупцион амалиётларга қаратилган коррупцияга қарши махсус қонунлар, аниқ жиноятлар, жазолар ва тергов ва таъқиб қилиш тартиблари муҳим ҳисобланади.

Бунга мисол сифатида Германия парламенти томонидан 2017 йилнинг июл ойида қабул қилинган коррупция реестрини жорий этиш (a law to introduce a corruption register – WregG [28]) тўғрисидаги қонунни келтириш мумкин.

Коррупция реестри тўғрисидаги қонун давлат қурилиши лойиҳаларини компанияларга беришни тартибга солиш ва коррупциянинг олдини олишга қаратилган бўлиб, коррупцияга қарши курашиш ва давлат харидларида адолатли рақобатни ривожлантириш мақсадини кўзлайди. Унга кўра, пул ювиш, давлат секторидаги фирибгарлик, порахўрлик ва тадбиркорлик фаолиятидаги коррупция ва имтиёзлар бериш каби айрим жиноий ҳуқуқбузарликларни содир этганлиги туфайли давлат шартномаларидан четлаштирилган корхоналар реестрини белгилайди. Қонунга мувофиқ, пудратчи ташкилот келгусида шартномани тузишдан олдин шартноманинг тахминий қиймати 30 000 евродан ошса, шартнома топширилиши керак бўлган номзод ҳақида рўйхатга олиш органига сўров юбориши шарт. Ушбу реестр пудратчи органларга ишончсиз иштирокчиларни осонгина аниқлаш ва чиқариб ташлаш имконини беради, бу эса фақат ишончли қурилиш компанияларга давлат шартномалари берилишини таъминлайди.

Германиядаги қурилиш соҳасида коррупцияни олдини олишга қаратилган қонуний тартиблардан бири 2023-йил 2-июлдан бошлаб камида 250 нафар ходими бўлган компаниялар учун коррупция ҳақида ички хабар бериш тизимини ўрнатиш мажбурияти ўрнатилганлигидир. “Маълумотлар тарқатувчини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонуннинг 40-бандига кўра, тегишли мажбуриятга қарамай, ички хабар бериш тизимини йўлга қўймаслик маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланади ва 2000 евро миқдорида жаримага тортилиши мумкин [29].

Германия қонунчилигининг яна бир эътиборга молик жиҳати шундаки, коррупцияга оид жиноятлар жиноят кодексининг 26-боби “Рақобатга қарши жиноятлар” ва 30-боби “Давлат лавозимларида содир этиладиган ҳуқуқбузарликлар” сифатида акс этган бўлиб, хусусан

298-моддага биноан келишувли тендер ўтказганлик учун 5 йилдан ортиқ бўлмаган қамоқ ёки жарима жазоси тайинланади [30].

Осиё мамлакатлари орасида Хитой Халқ Республикаси ҳам бу борада кўп жиҳатдан ўрнатқуч бўла олади. Чунинчи, Хитой жиноят қонунчилигининг фарқли жиҳати коррупциявий жиноятлардан ташқари, кодекснинг 9-бобида мажбуриятни бажармаслик жиноятлари акс этган бўлиб, 410-моддага кўра, ўз мансабини суиистеъмол қилиш йўли билан шахсий манфаатларни кўзлаб, қонунбузарликлар содир этган, **ерни ўзлаштириш, реквизиция қилиш ёки эгаллаб олишга розилик берган давлат органининг мансабдор шахси**, агар давлат мулки бўлган ердан асоссиз паст баҳога фойдаланиш ҳуқуқини берган бўлса, 3 йилдан ортиқ, агар манфаатдор давлат ёки жамоа манфаатларига ўта оғир зиён етказилган бўлса, айбдорга нисбатан 3 йилдан кам бўлмаган, лекин 7 йилдан ортиқ бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш билан жазо чорасини назарда тутати [31].

Хулоса қилиб айтганда, қурилиш соҳасида коррупцияга қарши кураш борасидаги илғор ижобий тажрибадан унумли фойдаланган ҳолда миллий қонунчилик ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш ҳамда коррупцияга қарши курашиш самарадорлигини ошириш муҳим аҳамият касб этади.

Ушбу тажрибалар асосида миллий қонунчиликка халқаро стандартлар, хусусан UNCAC, OECD, ISO37001 меъёрларини интеграция қилиш, коррупция хавфи юқори бўлган қурилиш лойиҳаларига Integrity Pact, PACS каби шаффофликни таъминловчи механизмларни жорий этиш, жиноят кодексида коррупцияга оид хатти-ҳаракатларга нисбатан қатъий жавобгарлик чораларини белгилаш, давлат шартномалари ва қурилиш лойиҳаларида коррупцияга қарши махсус шарт-бандлар мавжудлигини таъминлаш, қурилиш ташкилотларида ходимлар учун этик тренинглар ҳамда комплаэнс тизимларини яратиш, аудит, мониторинг ва жамоатчилик назоратини кучайтириш орқали коррупцияга нисбатан “нол бардошлик” сиёсатини шакллантириш соҳада коррупцияга қарши курашишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга деб ҳисоблаймиз.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Глобал коррупция ҳисоботи (Global Corruption Report) Transparency Internationalнинг энг муҳим нашри бўлиб, коррупцияга қарши ҳаракат тажрибасини муайян коррупция муаммоси ёки сектори бўйича олиб боради. Ҳар йили ҳисобот маълум бир секторга эътибор қаратади ва бутун дунё бўйлаб ушбу секторда коррупциянинг тарқалишини ўрганади. 2005 йилги Глобал коррупция ҳисоботи қурилиш секторидаги коррупцияга эътибор қаратди.
2. Transparency International's Global Corruption Report 2005. URL: <https://www.transparency.org/en/press/a-world-built-on-bribes-corruption-in-construction-bankrupts-countries-and>
3. Sohail, M., & Cavill, S. (2008). Accountability to prevent corruption in construction projects. Journal of Construction Engineering and Management, 134(9), 729–738.
4. Gunduz, M., & Önder, O. (2013). Corruption and internal fraud in the Turkish construction industry. Science and Engineering Ethics, 19(2), 505–528.
5. Hartley, R. (2009). Fighting corruption in the Australian construction industry: The National Code of Practice. Leadership and Management in Engineering, 9(3), 131–135.
6. Hawkins, J., & McKittrick, B. (2012). Construction sector transparency initiative: Making construction more accountable. Proceedings of the Institution of Civil Engineers – Management, Procurement and Law, 165(2), 82–88.
7. UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST CORRUPTION. URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf

8. Transparency International the global coalition against corruption. URL:<https://www.transparency.org/en/>
9. The World Federation of Engineering Organizations (WFEO)/ URL:<https://www.wfeo.org/>
10. The World Justice Project (WJP). URL:<https://worldjusticeproject.org/>
11. The Global Infrastructure Anti-Corruption Centre (GIACC). URL: <https://giaccentre.org/>
12. Project Anti-Corruption System (PACS). URL:<https://giaccentre.org/pacs-overview/>
13. International anti-corruption academy. URL: <https://www.iaca.int/>
14. United Nations Global Compact. URL:<https://unglobalcompact.org/>
15. The Tenth Principle of the UN Global Compact. URL:<https://unglobalcompact.org/what-is-gc/our-work/governance/anti-corruption>
16. Programmatic approaches to address corruption in the construction sector. URL:<https://www.u4.no/publications/programmatic-approaches-to-address-corruption-in-the-construction-sector.pdf#:~:text=Developed%20by%20Transparency%20International%2C%20the%20Integrity%20Pact,the%20contract%20or%20while%20carrying%20it%20out.>
17. International Chamber of Commerce (ICC). URL:<https://iccwbo.org/>
18. ICC (2023), ICC Rules on Combating Corruption. URL: <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2023/12/2023-ICC-Rules-on-Combating-Corruption-1.pdf>
19. https://2go.iccwbo.org/downloadable/download/pdf/product_id/229/
20. ICC GUIDELINES ON CONFLICTS OF INTEREST IN ENTERPRISES. URL:<https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2018/08/icc-conflicts-of-interest-guidelines-july-2018.pdf>
21. BLUEPRINT LUEPRINT FOR CREATING REATING AND MAINTAINING AINTAINING AN EFFECTIVE FFEFFECTIVE ETHICS & BUSINESS USINESS CONDUCT PROGRAM. URL: <https://cieciprod-9b217d080945d1c700f0-endpoint.azureedge.net/wp-content/uploads/2022/05/Blueprint.pdf>
22. Partnering Against Corruption Initiative Global Principles for Countering Corruption. URL:https://www3.weforum.org/docs/WEF_PACI_Global_Principles_for_Countering_Corruption.pdf
23. Confronting corruption in the construction industry. URL:<https://perspectives.bclplaw.com/confronting-corruption/construction-industry-corruption-in-the-uk-us-uae-hong-kong-saudi-arabia-and-singapore/>
24. Bribery Act 2010.
25. URL:<https://www.lawsociety.org.uk/topics/regulation/bribery-act-2010>
26. Коррупцияга қарши кураш бўйича Istanbul ҳаракат режаси доирасидаги мониторингнинг 4-босқичи. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/ru/publications/reports/2019/03/anti-corruption-reforms-in-uzbekistan_c913fdbb/22f7e1eb-ru.pdf
27. Unseen Threats: 2024 Construction Crime Index. URL:<https://www.bauwatch.com/app/uploads/sites/5/2024/01/BauWatch-UK-Crime-Index-2024.pdf>
28. THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA. URL:https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/criminal-code-of-the-republic-of-moldova_html/Republic_of_Moldova_Criminal_Code.pdf
29. “Оммавий шартномалар ва концессиялар бўйича рақобатни ҳимоя қилиш реестрини ташкил этиш ва юритиш тўғрисида”ги Қонун. URL:<https://www.gesetze-im-internet.de/wregg/WRegG.pdf>
30. Q&A: construction regulation and compliance in Germany. URL:<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9636ae9f-f2cb-4c25-9e25-29a3d460d527>
31. German Criminal Code. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p2682
32. Criminal law of the people's republic of China. URL: https://en.spp.gov.cn/2020-12/26/c_948417_14.htm.

YURIST AXBOROTNOMASI

4-SON, 6-JILD

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 4, ВЫПУСК 6

LAWYER HERALD

VOLUME 6, ISSUE 4

ISSN 2181-9416

DOI JURNAL: 10.26739/2181-9416